УДК 338.48.:334.02
DOI: 10.31891/2307-5740-2018-262-5(1)-24-28

БІЛЕЦЬКА І. М.
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ХАРАКТЕРИСТИК РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті визначено змістовні ознаки понять: розвиток та розвиток підприємства. Наведено структурно-функціональні параметри розвитку туристичного підприємства. Визначено прикладні засадами реалізації державної політики в сфері туризму. Досліджено параметри керованості розвитку туристичного підприємства. Наведено характеристику типів кінцевих показників результативності туристичного підприємства. Проведена загальна ідентифікація особливостей функціонування туристичного підприємства, яка дозволила систематизувати концептуальні характеристики його розвитку. Наведено підходи, через призму яких доцільно позиціонувати концептуальні характеристики розвитку туристичних підприємств.

Ключові слова: розвиток підприємства, керованість, державне регулювання, ефективність, туристичне підприємство.

BILETSKA I.
Ivano-Frankivsk Educational and Scientific Institute of Management of
Ternopil National Economic University

JUSTIFICATION OF THE CONCEPTUAL CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF TOURIST ENTERPRISES

The purpose of the paper is to substantiate the systematization of the conceptual characteristics of the development of tourist enterprises. The parameters of the development of tourist enterprises to a large extent depend on the influence of a whole set of factors on the macro, meso and micro levels that determine the welfare of the population, the level of its solvent demand in the market of tourist services, as well as the capacity of this market. On the one hand, the ramified network of tourist services enterprises tends to the existing solvent demand of the population, and on the other - the level of this demand determines reserves and incentives for improving the parameters of development of these enterprises. The development of the tourist enterprise is due to its industry features, including seasonality, territorial expansion of objects of tourist services, the existence of close interrelations of tourism industry with other types of economic activities, preferring orientation to people with middle and high income, the need to involve in the process the provision of tourist services for intermediaries, the globalization of the development of the tourism industry, the excessive dependence on the development of infrastructure, high level sectoral specialization of tourism, a prerequisite of guaranteeing adequate level of safety of tourists, the definition of image features along with price parameters in competition, a powerful socio-cultural aspects of tourism industry connectedness with the use of natural resources and ecosystems. Taking into account these features, it was possible to identify the conceptual characteristics of the development of a tourism enterprise, namely: dynamism, manageability, systemicity, orderliness, cyclicity, adaptability, precision and performance.

Key words: enterprise development, controllability, state regulation, efficiency, tourism enterprise.

Постановка проблеми. Становлення незворотних процесів лібералізації торговельно-економічних відносин, наростаючий характер впливу науково-технічного прогресу на всі сфери суспільного життя, розбудова розгалуженої мережі об’єктів інфраструктурного забезпечення та покращення транспортного сполучення на регіональному, державному та міжнародному рівнях корегують усталений набір детермінант ефективності функціонування туристичних підприємств на ринку, що об’єктивно обумовлює доцільність стосовно обґрунтування та розробки стратегічних пріоритетних напрямів удосконалення розвитку цих підприємств на інноваційних засадах. Очевидно, що проектування прикладних засад щодо покращення ефективності функціонування туристичних підприємств і становлення процесів їх розширеного відтворення, передусім, потребує ідентифікації концептуальних характеристик розвитку цих підприємств у сучасних умовах, що визначаються безперервними змінами параметрів туристичного ринку, постійним підвищенням вимог і потреб споживачів туристичних послуг, глобалізацією економічних відносин, пов’язаних із веденням туристичної діяльності та посиленням конкурентного середовища в розрізі всіх сегментів туристичного ринку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Визначенню змістовних ознак “розвитку” як філософської категорії присвячені наукові праці Л. Шимановська-Діанич, І. Шинкарука. Питанням розвитку підприємств займалися вчені: В. Кифяк, В. Чернецький. Визначення концептуальних характеристик розвитку туристичних підприємств згадується у працях Л. Базилевич. Проте недостатньо дослідженим залишається питання узагальнення концептуальних характеристик розвитку туристичного підприємства.

Мета дослідження. Мета статті полягає у ідентифікації концептуальних характеристик розвитку туристичних підприємств за допомогою визначення його галузевих особливостей.

Виклад основного матеріалу. Параметри розвитку туристичних підприємств значною мірою залежать від впливу цілої сукупності чинників на макро-, мезо- та мікрорівнях, що визначають добробут

населення, рівень його платоспроможного попиту на ринку туристичних послуг, а також безпосередньо ємність цього ринку. З однієї сторони, розгалужена мережа підприємств надання туристичних послуг тяжіє до наявного платоспроможного попиту населення, а з іншої – рівень цього попиту визначає резерви і стимули щодо вдосконалення параметрів розвитку цих підприємств.

Обґрунтування концептуальних характеристик розвитку туристичних підприємств першочергово потребує визначення змістовних ознак "розвитку" як філософської категорії. Поняття розвитку прийнято тлумачити з позицій специфічного процесу зміни об'єкту (системи), результатом якого є формування якісного нового результату [5]. Своєю чергою, Л. Шимановська-Діанич тлумачить розвиток як процес просування від нижчого рівня (простого) до вищого (складного), внаслідок якого відбуваються розкриття і реалізація внутрішніх тенденцій та сутності явищ, що продукує виникнення нового і зумовлює якісні зміни в матерії [7, с. 18]. Така позиція вченої є дещо дискусійною з огляду на те, що поступальний процес розвитку не завжди передбачає обов'язкову трансформацію у більш складні форми існування соціально-економічної системи, адже проведення якісних структурних змін у динамічному вимірі та підвищення ефективності функціонування останньої можуть передбачати й доцільність спрощення окремих структурних блоків та елементів цієї системи, у відповідності до сформованих умов оточуючого її середовища на конкретний період часу.

Науковець Ю. Погорелов під поняттям розвитку розуміє усталену послідовність зміни стану соціально-економічної системи за умови, що кожен наступний стан є більш якісним за попередній. Перехід на наступний рівень розвитку соціально-економічної системи формує нові якісні можливості та властивості, які неодмінно супроводжуюся змінами у структурній будові цієї системи, що забезпечує ресурсну спроможність останньої до реалізації інноваційних функцій та вирішення нетипових завдань [4, с. 68].

Таким чином, під розвитком слід розуміти цілеспрямовану сукупність поступальних змін структурно-функціональних параметрів соціально-економічної системи в просторово-часовому вимірі, що забезпечують покрашення ресурсної спроможності, зміцнення конкурентних переваг та підвищення ефективності функціонування цієї системи в умовах наростаючих викликів і невизначеності оточуючого її середовища.

Очевидно, що "розвиток" як філософська категорія екстраполюється на всі сфери суспільного життя, у тому числі й ті, що пов'язані з організацією та веденням господарських відносин в системі національної економіки на всіх її ієрархічних рівнях управління. Своєю чергою, визначальним для ефективності функціонування національної економіки є розвиток і становлення процесів розширеного відтворення її структурної одиниці – підприємства (мікрорівень), тоді як на макро- та мезорівнях більшою мірою визначаються кількісні та якісні параметри розвитку останнього. Розвиток підприємств тлумачать як динамічну систему взаємодіючих підсистем, передумов, факторів і принципів, які формують вектор кількісних і якісних змін функціонування підприємством, спрямованих на досягнення наперед визначених пріоритетів [3, с. 193]. Розвиток формалізує якісні перетворення організації виробничо-господарської діяльності та управлінських процесів, що зумовлюють істотне підвищення науково-технічного рівня функціонування підприємства, нарощення його соціально-економічної ефективності та покращення управлінських бізнес-процесів [1]. На думку В. Чернецького, під розвитком підприємства доцільно розуміти незворотні, вимірювальні, цілеспрямовані кількісно-якісні та сутнісні зміни в довгостроковому періоді, що здійснюються під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів, зумовленість яких характеризується дією основних законів діалектики, що не виходять за межі внутрішньої сутності цільової соціально-економічної системи, з метою забезпечення найбільш оптимального та ефективного функціонування підприємства в економічному середовищі [6, с. 125].

Визначення концептуальних характеристик розвитку туристичних підприємств потребує ідентифікації галузевої специфіки їх функціонування, що обґрунтовує стратегічні цілі, тактику, пріоритети, завдання, управлінський та організаційно-економічний інструментарій підтримки процесів розвитку цих підприємств. Туристичний продукт є специфічним, адже його неможливо оцінити до безпосереднього процесу споживання, надання туристичної послуги відбувається паралельно зі споживанням, туристичну послугу неможливо зберегти у просторово-часовому вимірі, туристичний продукт характеризується високим рівнем еластичності попиту на нього відносно рівня доходів населення, при визначенні якості туристичної послуги присутній високий рівень суб'єктивної оцінки з боку безпосереднього споживача [2, с. 138].

Відомо, що структурно-функціональні параметри розвитку туристичного підприємства обумовлюються не лише суто детермінантами його внутрішнього (фінансове забезпечення, ресурсний базис, кадровий персонал, пріоритетна модель управління, матеріально-технічна база), але й значною мірою зовнішнього (макроекономічна ситуація, розвиненість інфраструктури, рівень добробуту населення, державне управління в сфері туризму, культурні звичаї й традиції тощо) середовища. Цілком об'єктивно, що параметри розвитку туристичних підприємств визначаються прикладними засадами реалізації державної політики в сфері туризму. В цьому сегменті, вчений В. Семенов виділяє три моделі державного регулювання туристичної діяльності: перша передбачає наявність ресурсно-потужного центрального органу, друга припускає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, а інституційно-економічне середовище розвитку підприємств туризму функціонує на засадах саморегуляції, третя регулюються через

управлінські механізми на рівні окремого багатогалузевого міністерства, що відповідає за розвиток туризму в країні.

Ефективність розвитку туристичного підприємства визначається параметрами керованості цього процесу, що залежать від адекватності організаційно-управлінської структури підприємства реальним вимогам і потребам економічного середовища його функціонування, що сформувалися на конкретний період часу. Дисбаланси організаційно-управлінської структури підприємства, прорахунки в розподілі повноважень, обов'язків і відповідальності між працівниками, відсутність дієвих механізмів моніторингу й контролю бізнес-процесів, лобіювання та переважання особистісних інтересів над загальними, несприятливий морально-психологічний клімат у колективі та підвищений рівень конфліктності середовища – все це посилює ірраціоналізм використання ресурсного потенціалу туристичних підприємств і стримує параметри ефективності їх розвитку. Ступінь керованості розвитку туристичних підприємств визначає рівень його кінцевої продуктивності. З огляду на це, розвиток може характеризуватися як позитивним, так і негативним ефектом залежно від адекватності сукупного набору управлінських механізмів та інструментів, що використовувалися.

Масштаби прояву корисного ефекту розвитку туристичних підприємств формалізуються в кінцевих показниках його результативності. Дотримуючись засад позиціонування розвитку підприємств як процесу, можна виділити такі типи цієї результативності, а саме: стагнаційний розвиток, підтримуючий розвиток, розширене відтворення та сталий розвиток. Стагнаційний розвиток туристичних підприємств характеризується негативними тенденціями, їх неспроможністю адекватно протистояти викликам й деструктивним впливам економічного середовища. Це, своєю чергою, унеможливлює формування ресурсних резервів для подальшого ефективного функціонування туристичного підприємства та ведення конкурентної боротьби на ринку, що в кінцевому випадку призводить до його банкрутства та ліквідації. Поява ознак стагнаційного розвитку є наслідком суттєвих прорахунків у стратегічному управлінні туристичним підприємством. У такому випадку стабілізація дестабілізуючих тенденцій потребує розробки та реалізації антикризових структурних змін на засадах системного перепроектування стратегічних бізнес-процесів туристичного підприємства та їх інноваційного оновлення.

Підтримуючий розвиток характеризується становленням процесів відтворення ресурсного потенціалу та накопичення резервних потужностей туристичних підприємств, що формує можливості для забезпечення їх безперебійного функціонування на ринку протягом конкретного періоду часу. Водночас, орієнтація на підтримуючий розвиток неспроможна забезпечити імплементацію якісних структурних зрушень у функціонуванні туристичних підприємств, адже для таких підприємств ускладненими є процеси впровадження системних змін, перебудови їх організаційної структури, реалізації інновацій, переорієнтації на високі стандарти якості надання туристичних послуг тощо. Здебільшого вони обмежуються наявними масштабами господарювання, а сформовані резерви дозволяють лише забезпечувати підтримку параметрів ефективності функціонування туристичних підприємств на існуючому рівні.

Розвиток, що орієнтований на становлення процесів розширеного відтворення, передбачає формування за результатами функціонування туристичного підприємства вільних ресурсних резервів, які можна спрямувати не лише в сегмент покращення його фінансової стабільності, але й на розширення масштабів господарювання, зміцнення ринкових позицій, підвищення рівня якості надаваних туристичних послуг, розбудову мережі об'єктів туристичної індустрії, диверсифікації діяльності підприємства, покращення професійних компетенцій кадрового персоналу тощо. Становлення розширеного відтворення є результатом трансформації цілеспрямовано управлінського впливу на розвиток бізнес-процесів туристичного підприємства у форму матеріальних благ на засадах використання механізму формування мультиплікаційного ефекту масштабу під час продукування туристичного продукту, обміну, обігу та його споживання на ринку.

Своєю чергою, орієнтація на становлення процесів сталого розвитку характерна для туристичних підприємств, які націлені не лише на максимізацію отримуваного прибутку, масштабне нарощення конкурентних переваг і функціонування на ринку в довгостроковій перспективі, але й на позиціонування себе як соціально відповідального суб'єкта господарювання, що гарантує підтримку процесів формування передумов для безперервного вдосконалення кадрового персоналу, максимізації задоволення інтересів усіх учасників ринково-економічного обміну та дотримання засад раціонального природокористування. Досягнення сталого розвитку, поряд з потужним ресурсним забезпеченням, вимагає також організації ефективної системи управління туристичним підприємством, яка передбачає не лише наявність розвинених професійних компетенцій та управлінського хисту в безпосереднього керівництва, але й розуміння з боку управлінського персоналу стратегічної важливості орієнтації на пріоритети сталого розвитку туристичних підприємств на засадах збалансування їх економічної, соціальної та екологічної сфер.

Ідентифікація особливостей функціонування туристичного підприємства дозволила систематизувати концептуальні характеристики його розвитку, що наведені в таблиці 1.

Узагальнюючи концептуальні характеристики розвитку туристичних підприємств, можемо констатувати, що його доцільно позиціонувати через призму таких підходів:

1) об'єктивна потреба підприємств у реагуванні на виклики та загрози економічного середовища, що передбачає послідовну імплементацію поступальних змін, які спрямовані на підвищення ефективності

функціонування бізнес-процесів туристичних підприємств, нарощення частки на ринку та зміцнення конкурентних позицій останніх;

2) іманентна властивість туристичного підприємства, що обумовлена специфікою його ресурсного забезпечення, організаційно-управлінською структурою та підсистемними взаємозв'язками внутрішніх складових механізмів та елементів, які в цілісній сукупності взаємодії апріорі трансформуються в динамічні зміни параметрів функціонування підприємства;

3) сукупність причинно-наслідкових взаємозв'язків ведення конкурентної боротьби туристичних підприємств на ринку, що формалізуються в зниження рівня недосконалості параметрів його економічного середовища у відповідності до об'єктивних потреб і запитів сфери інституційно-економічного обміну;

4) інституційно-ресурсний та соціально-економічний базис здійснення системних трансформацій в розрізі структурних складових господарської діяльності туристичного підприємства, що обумовлені внутрішніми соціально-психологічними мотивами і стимулами працівників підприємства, його ключових контрагентів і безпосередніх споживачів туристичних послуг.

Таблиця 1

Систематизація концептуальних характеристик розвитку туристичного підприємства*

Характеристика	Зміст характеристики
Динамічність	Полягає в безперервному процесі зміни параметрів умов внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування туристичного підприємства в просторово-часовому вимірі.
Керованість	Передбачає формалізацію організаційно-управлінських структур і впливів туристичного підприємства на засадах чіткого розподілу повноважень, обов'язків і відповідальності між працівниками в контексті досягнення поставлених цілей розвитку.
Системність	Розвиток відбувається на засадах сценарію, що передбачає формалізацію збалансованих взаємозв'язків між внутрішніми механізмами та елементами туристичного підприємства.
Упорядкованість	Передбачає етапність, послідовність та ієрархічність процесів розвитку туристичних підприємств, що підвищує рівень прогнозованості його параметрів.
Циклічність	Полягає в наявності періодичного характеру темпів розвитку туристичних підприємств, що обумовлюється їх галузевою специфікою та особливостями функціонування туристичного ринку.
Адаптивність	Адекватна реакція параметрів розвитку туристичного підприємства у відповідності до наростаючих викликів, ризиків і загроз, а також зміни умов економічного середовища в просторово-часовому вимірі.
Конгруентність	Узгодженість темпів й масштабів розвитку туристичного підприємства з його ресурсними можливостями та кон'юнктурою туристичного ринку.
Результативність	Передбачає формування за підсумками розвитку туристичного підприємства кінцевого результату, який піддається кількісному та якісному оцінюванню в розрізі конкретних показників ефективності функціонування підприємства.

*Джерело: власна розробка.

Таким чином, розвиток туристичного підприємства характеризується якісними системними змінами в будові організаційно-управлінської структури туристичного підприємства, організації його стратегічних бізнес-процесів, налагодженні підходів до забезпечення ефективності використання ресурсного потенціалу, що в сукупності формує резерви для зміцнення його конкурентних позицій на туристичному ринку.

Висновок. Розвиток туристичного підприємства є адекватною реакцією на виклики оточуючого його середовища, яка передбачає імплементацію сукупності поступальних змін в розрізі структурно-функціональних параметрів підприємства, що спрямовані на підвищення ефективності використання його ресурсного потенціалу та зміцнення динамічної конкурентоспроможності в просторово-часовому вимірі. Розвиток туристичного підприємства обумовлюється його галузевими особливостями, серед яких сезонність, територіальна розгалуженість об'єктів надання туристичних послуг, наявність тісних взаємозв'язків туристичної галузі з іншими видами економічної діяльності, переважна орієнтація на людей з середнім та високим рівнем доходів, потреба в залученні до процесу надання туристичних послуг посередників, глобалізаційний характер розвитку туристичної галузі, надмірна залежність від розвиненості об'єктів інфраструктури, високий рівень галузевої спеціалізації видів туризму, обов'язкова умова гарантування належного рівня безпеки туристу, визначальність іміджевих характеристик поряд з ціновими параметрами ведення конкуренції, потужний соціально-культурний аспект туристичної галузі, пов'язаність з використанням природних ресурсів та екосистем. Врахування цих особливостей дозволило ідентифікувати концептуальні характеристики розвитку туристичного підприємства, а саме: динамічність, керованість, системність, упорядкованість, циклічність, адаптивність, конкурентність і результативність.

Література

1. Базилевич Л. А. Автоматизация организационного проектирования / Л. А. Базилевич. – Львов : Машиностроение, 1989. – 176 с.
2. Кальченко О. М. Економічна безпека підприємств туристичної сфери / О. М. Кальченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2013. – № 1 (64). – С. 136–143.
3. Кифяк В. Теоретичні основи визначення категорії "розвиток підприємства" / В. Кифяк // Економічний аналіз, 2011. – Випуск 8. – Частина 2. – С. 190–194.
4. Погорелов Ю. С. Природа, рушійні сили та способи розвитку підприємства : монографія / Ю. С. Погорелов. – Харків : АдвА, 2010. – 352 с.
5. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – 2-е вид. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
6. Чернецький В. П. Економічний розвиток підприємства: сутність та види / В. П. Чернецький // Формування ринкової економіки. – 2010. – № 23. – С. 116–126.
7. Шимановська-Діанич Л. М. Управління розвитком персоналу організації: теорія і практика : монографія / Л. М. Шимановська-Діанич. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 462 с.

References

1. Bazilevich L. A. Automation of organizational design / L. A. Bazilevich. - Lviv: Mechanical Engineering, 1989. - 176 pp.
2. Kalchenko O. M. Economic security of tourist industry enterprises / O. M. Kalchenko // Bulletin of Chernihiv State Technological University. - 2013. - No. 1 (64). - P. 136-143.
3. Kifiak V. Theoretical Foundations for Definition of "Enterprise Development" / V. Kifiak / / Economic Analysis, 2011. - Issue 8. - Part 2. - P. 190-194.
4. Pogorelov Yu.S. Nature, driving forces and ways of enterprise development: monograph / Yu. S. Pogorelov: - Kharkiv: Adva, 2010. 352 p.
5. Philosophical Dictionary: Ed. V. I. Shynkaruk // 2nd form. K: head Ed. URE, 1986. - 800 p.
6. Chernetsky V.P. Economic development of an enterprise: essence and types / V.P. Chernetsky // Formation of a market economy. - 2010. - No. 23. - P. 116-126.
7. Shimanovskaya-Dianich LM Management Development of Organization Personnel: Theory and Practice: Monograph / L. M. Shymanovska-Dianich. - Poltava: PUTET, 2012. - 462 p.

Рецензія/Peer review : 21.09.2018 Надрукована/Printed : 01.11.2018
Рецензент: д. е. н., проф. Васильців Т. Г.